Līksnas pagastā bojā gājušais Otrā pasaules kara karavīrs Jāzeps Paleps (1916-1944)

1944.gada vasaras beigās sarkanās armijas ieņemtajā Līksnas pagasta teritorijā sarkanarmieši kopā ar t.s. „strebokiem", pārmeklējot viensētas Vaikuļānu Kņeikā[1] (ap 20 km no Daugavpils), atrada vācu armijā mobilizētu ievainotu Latvijas iedzīvotāju. Viņu bija slēpis savā piemājas zemnīcā vietējais zemnieks **Ludvigs Ozols**. Ievainotais karavīrs bija slēpies jau kādu laiku un piepalīdzējis L.Ozola ģimeni saimniecības darbos. Karavīrs tika nošauts un apbedīts netālu no L.Ozola mājām meža malā. Pie L.Ozola palika fotogrāfija, ko glabāja nogalinātais karavīrs. Fotogrāfijā bija jaunlaulāto ģimene un fotogrāfijas otrajā pusē ar zīmuli rakstīts daļēji izdzisis teksts – pārsvarā dažādi gada skaitļi un datumi. Bija norāde, ka laulība reģistrēta kādā katoļu draudzē, bet šis draudzes nosaukums nebija salasāms. Karavīra vārds un uzvārds nebija norādīts.

Fotogrāfiju pēc Ozola nāves turpmāk glabāja **Boļeslavs Kokins**, kopš 50.gadiem līdz 90.gadiem to glabāja kaimiņos dzīvojošā **Janīna Motivāne (Vorošena),** dzimusi 1934.gadā, tagad dzīvo Līksnas pagastā. Tuvākie apkārtnes iedzīvotāji bija kopuši kapuvietu, tika stādītas puķes. Apkārtnes bērni zinājuši, ka tur esot apbedīts kāds karavīrs. Tālāk informācija netika izplatīta.

Līksnas iedzīvotāju saglabātā Jāzepa Palepa un Sofijas Palepas kāzu fotogrāfija. Fotografēts 1940.?gadā Krimuldā

[1] Arī Vaikulīšu kņeika. Par kņeiku sauca vietējo mežu (kņeika – krūmi, krūmiem aizaudzis zemes gabals). Sakarā ar jaunsaimniecību ierīkošanu mežs tika izcirsts, tā paplašinājās apdzīvotas vietas – Aužgalīšu sola un Vaikulīšu sola.

Sabiedrību plašāk par šo Otrā pasaules kara epizodi iepazīstināja J.Vorošenas mazmeita Gunta Mežule, kad 2000.gadā rakstīja pētniecisku darbu Daugavpils 1.ģimnāzijā. 2008.gadā šīs vēstures liecības G.Mežule nodeva Daugavpils Universitātes Latgales pētniecības institūtam. Tika uzsākti meklējumi vairākos virzienos – rakstīti iesniegumi arhīviem, apzināta informācija Latgales katoļu draudzēs un pagastos. Toreizējie meklējumi koncentrējās uz Rēzeknes apkārtni, jo Līksnas iedzīvotāju atmiņās bija saglabājies karavīra teiktais, ka viņš vēlas pēc iespējas ātrāk doties uz savām mājās, uz Rēzekni. Fotogrāfijas tekstā bija minēts Pauliņu māju nosaukums, tāpēc tika aptaujātas arī Pauliņu ģimenes dažādos Latgales pagastos un pilsētās. Tika nosūtīts pieprasījums Latvijas valsts vēstures arhīvam, Balvu pilsētas dzimtsarakstu nodaļai. Zināmā informācija tika arī apkopota un izsūtīta Latgales laikrakstiem. Diemžēl toreizējie meklējumi bija bez īpašiem rezultātiem. Vērtīgāko informāciju toreiz sniedza policija, kuras tiesu ekspertīzes centrs Rīgā veica fotogrāfijas teksta daļēju atšifrēšanu[2].

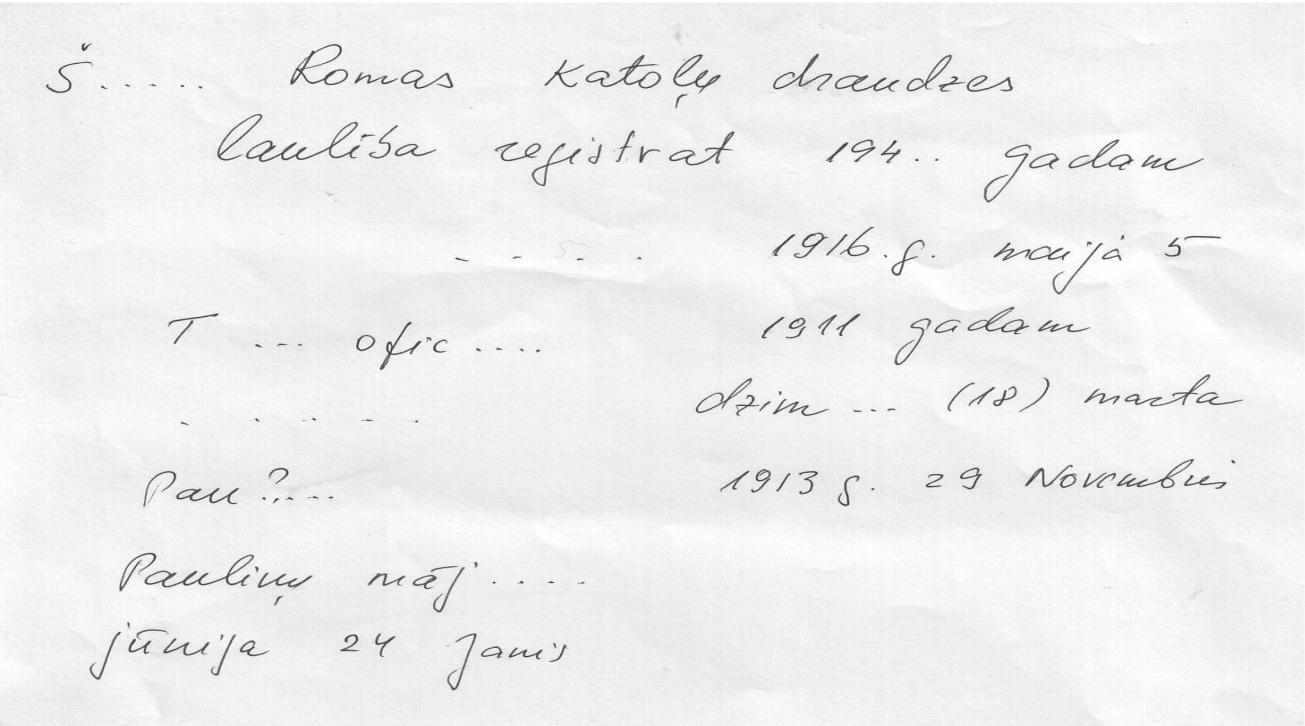
Š..... Romas katoļu draudzes
lauliba registrat 194.. gadam
..... 1916.g. maija 5
T ... ofic .... 1911 gadam
..... dzim ... (18) marta
Pau ?... 1913 g. 29 Novembris
Pauliņu māj....
jūnija 24 Janis

Fotogrāfijas teksta daļējs atšifrējums, ko veica policijas eksperti Rīgā. Vēstuli parakstījis Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes priekšnieks V.Kivkucāns. 2009.gads.
Tekstā minēti:
1916.gada 5.maijs – Jāzepa Palepa dzimšanas laiks
1911.gads – Sofijas Palepas dzimšanas laiks
18.marts – dēla Jāņa dzimšanas laiks
1913 (jābūt **1943**) ***29.novembris*** – meitas Edītes dzimšanas laiks

[2] Atbalstu sniedza toreizējais Latgales policijas pārvaldes priekšnieks policijas pulkvedis Imants Jānis Bekešs.

2015. gada 8.jūlijā, pateicoties žurnālista un redakcijas darbinieka Andra Tiļļas atbalstam, informācija tika ievietota laikrakstā „Latvijas avīze”. Drīz telefoniski atsaucās Krimuldas iedzīvotāja **Anna Zeibote**, kura sniedza pirmās vērtīgās ziņas par fotogrāfiju. A.Zeibote atpazina fotogrāfijā savas mātes **Bernardas** māsu. Pēc A.Zeibotes informācijas fotogrāfijā bija kāzas Krimuldā, kuras svinēja viņas radinieki. Kāzas organizējis „Melandru” māju saimnieks **Jānis Amoliņš.** Tika noskaidroti abu jaunlaulāto vārdi – **Jāzeps Paleps** un **Sofija Palepa** (dzimusi Truboviča). S.Palepa mirusi 1961.gadā un apbedīta Krimuldas pagasta Sniķeru kapos. Bija arī norādes, ka Jāzepam bijis arī brālis Kazimirs. Līdz J.Palepa iesaukšanai armijā ģimenē bija divi mazgadīgi – dēls **Jānis** (jau miris) un meita **Edīte Rušmane**, par kuru A.Zeibotei nebija jaunākas informācija.

2015.gada 6.augustā Līksnā notika saruna ar **Janīnu Vorošenu**, kura vairāk nekā 60 gadus bija glabājusi karavīra ģimenes fotogrāfiju. Izbraukumā uz Vaikuļānu Kņeiku[3] tika konstatēts, ka apkārtnē nav saglabājusies neviena māja, īpaši Ozola māja, kas būtu labs orientieris karavīra kapavietas noteikšanai. Zuduši arī citi orientieri, piemēram, lauku ceļš no šosejas līdz viensētām. Padomju laikā veikti plaši meliorācijas darbi, izcirsts mežs, kas ļoti apgrūtina meklējumus. Par karavīra apbedījumu tika informēts vietējais lauksaimnieks Ivars Sarkanis, kuram ir īpašumā Vaikuļānu Kņeikas apkārtnes zeme.

Saziņa ar Edīti Rušmani notika ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Daugavpils nodaļas starpniecību. 2015.gada 14.augustā notika pirmā telefoniskā saruna ar Jāzepa Palepa meitu Edīti Rušmani, 72 gadu vecu, dzīvo Rīgā. E.Rušmane apstiprināja, ka fotogrāfijā ir viņas tēvs, par kuru ģimenei nebija nekādas informācijas. Ģimene bija saglabājusi dažas kara laika fotogrāfijas, kuras pēc kara tika rūpīgi slēptas. Šīs fotogrāfijas sniedza ļoti vērtīgu informāciju par Palepu ģimeni. Tās norādīja arī turpmāko meklējumu virzienu – Krāslavas pagastu.

[3] Vaikuļānu Kņeikas teritorija piegulst Daugavpils – Rīga maģistrālei tās labajā pusē, ieslīpi pāri ceļam – Līksnas katoļu baznīca.

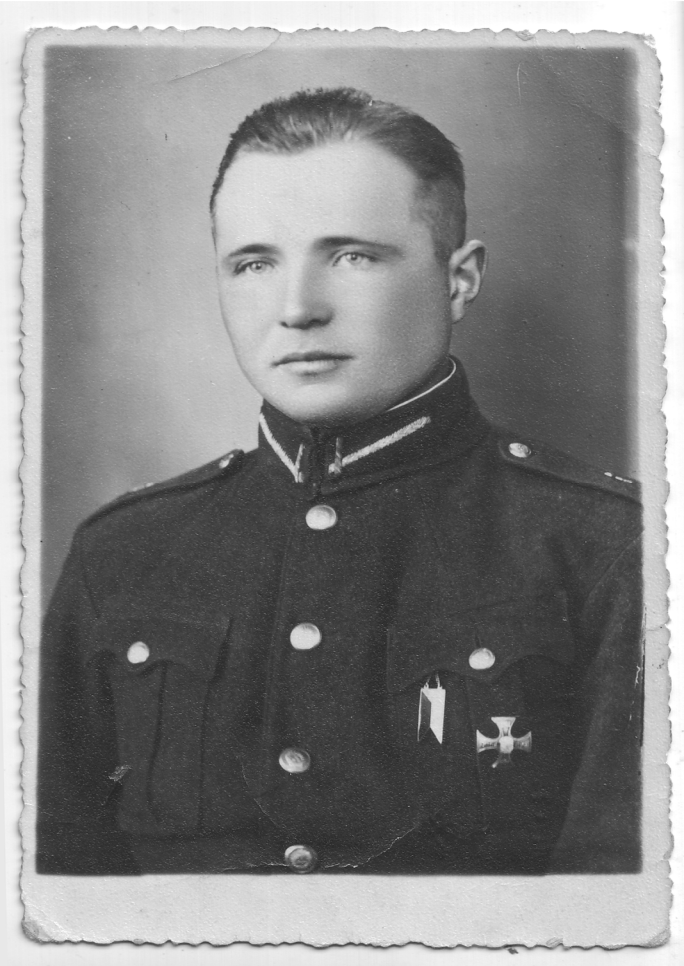

Jāzeps Paleps – Latvijas armijas 1.jātnieku pulka kareivis. Dienesta vieta – Daugavpils. 1939.gads.

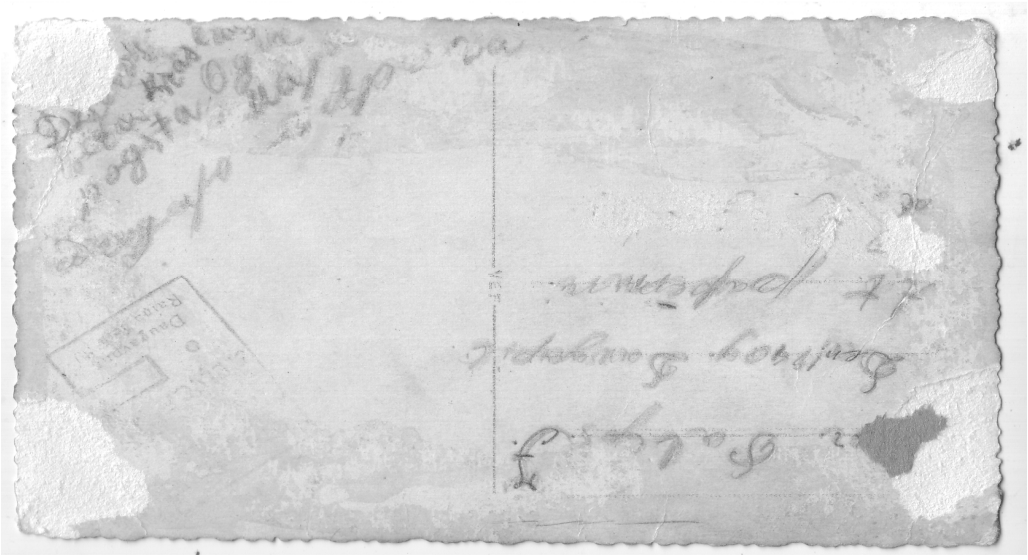

Jāzeps Paleps – Latvijas armijas 1.jātnieku pulka kareivis. Dienesta vieta – Daugavpils. Fotogrāfija izgatavota Elcefonam piederošā fotodarbnīcā Daugavpilī, Raiņa ielā 89, kas sāka darboties 1939.gada sākumā. Fotogrāfijas otrā puses tekstā minēts Krāslavas pagasts. Māju nosaukums ir saredzams dalēji „Og...”. *Pēc Tamāras Grigases versija – „Oglītes”.* Foto no Edītes Rušmanes arhīva

Meklējumu gaitā aktīvi tika informācija izplatīta arī sociālajā tīklā Facebook. Bija liela atsaucība, no 18.augusta (ievietota informācija) līdz 21.augustam ziņu par karavīra dzimtās vietas meklēšanu tālāk bija izplatījuši 394 Facebook lietotāji[4]. Vērtīgu informāciju sniedza Krāslavas iedzīvotāja, bijusī agronome **Tamāra Grigase** (dzīvo Ūdrīšu pagasta Augstkalnē), kura ieteica Palepa piederīgos meklēt Ūdrīšu pagastā, netālu no Krāslavas.

Sarakstē ar Latvijas Kara muzeja speciālistu Valdi Kuzminu tika konstatēts, ka Jāzeps Paleps nav muzeja rīcībā esošajā latviešu leģionāru sarakstā. Formastērps fotogrāfijā liecina, ka Paleps bija apģērbts vācu policijas vecā parauga formā. [5]

Palepu ģimene kara laikā. Fotografēts 1944.gada vasarā, meita Edīte – pusgadu veca.
Foto no Edītes Rušmanes arhīva

[4] Ar Facebook starpniecību tika apzināti vairāki Palepi. Piemēram, Suntažu pagasta pārvaldes vadītāja p.i. Jānis Paleps, nebūdams Krāslavas Palepu radinieks, pavēstīja savas dzimtas piederīgo dramatisko vēsturi.

[5] Latvijas Kara muzeja speciālista Valda Kuzmina atzinums. Uz piedurknes uzšuve bez nosaukuma „Latvija”. Tādas uzšuves tika lietotas līdz 1943.gada beigām. Tātad J.Paleps iespējams bija mobilizēts šajā laikā. Savukārt, Palepa meita zināja stāstīt, ka tēvs it kā tika sūtīts apmācībām uz Bolderāju.

Jāzeps Paleps kopā ar sievu Sofiju. Vidū Jāzepa māsa Rozālija.
Foto no Edītes Rušmanes arhīva

2015.gada 20.augustā tika veikta pētnieciska ekspedīcija uz Krāslavas novada Ūdrīšu pagastu. Ar Tamāra Grigases palīdzību tika organizēta satikšanās ar Jāzepa Palepa brāļa **Kazimira Palepa** (1927-1972) sievu **Olgu** (92 gadi) un meitu **Larisu Gribuli** (dzim. 1951) viņas privātmājā Dīķu ielā Augstkalnē, kas ir Ūdrīšu pagasta centrs pie Krāslavas pilsētas robežas. Olga Palepa, dzimusi Ukrainā, Vinnicas apgabalā, Staļina represiju laikā un Ukrainas badā zaudējusi vacākus. Ar Kazimiru Palepu iepazinusies Sibīrijas pilsētā Kurgānā, kur Kazimirs dienējis un Olga strādājusi slimnīcā. Palepu ģimene ar 3 bērniem ieradusies Latvijā 50.gados un apmetušies uz dzīvi Borovkā, netālu pie katoļu baznīcas, vēlāk pārcēlušies uz Krāslavu. Kazimiru viņa bārdas dēļ vietējie krāslavieši saukuši par Fidelu Kastro. Pēc ģimenes piederīgo teiktā, ziņu par Jāzepu viņiem esot maz. Brālis Kazimirs vairākkārt sievai teicis, ka ļoti cer satikt savu brāli, jo viņš esot it kā Amerikā.

Sarunā ar Olgu un Larisu tika noskaidrota Palepu dzimtas gaitas pirmskara un pēckara laikā. Palepiem bijuši 4 bērni – 3 dēli (Jāzeps, Eduards, Kazimirs) un meita Rozālija. Eduards granātas sprādzienā pēc kara palicis invalīds, pēc tam dzīvojis ar ģimeni Lietuvā. Jāzeps bijis vecākais dēls. Tēvs arī Jāzeps (Josifs), strādājis vietējā mežniecībā, bijis sveķu savācējs. Vienmēr darbā devies ar savu zirgu, kurš viņu aizveda arī pēdējā gaitā bēru dienā uz vietējo kapsētu (Muļķu kapi). Māte mirusi pēkšņā nāvē 1928.gadā, kad jaunākajam dēlam Kazimiram bijis tikai viens gadiņš. Vēlāk tēvs apprecējies ar poļu tautības atraitni Marianu Kazaķeviču, kuras ģimenē bija 5 bērni. Ģimenei piederošā zeme bija smilšaina un nabadzīga. Iespējams ar to bija izskaidrojams, ka vecākais dēls Jāzeps bija spiests atstāt dzimtās mājas un doties peļņā uz Vidzemi, kur Krimuldā dibināta ģimene. Olga Palepa zināja stāstīt, ka vecie Palepi bija ienācēji no Baltkrievijas. Pēc kara piederīgie sazinājušies krievu valodu, brāļi Palepi runājuši un rakstījuši arī latviski.

Tika apzināta arī Palepu dzimtā māja, kas atrodas Ūdrīšu pagastā, šosejas Daugavpils – Krāslava malā, netālu no Borovkas katoļu baznīcas[6].

Krāslavas novada Ūdrīšu pagasta mājas „Alberti” – Palepu ģimenes dzimtās mājas.
Foto H.Soms, 2015.gada 20.augusts

[6] Mūsdienās to sauc par māju „Alberti”. Tās saimnieks Alberts Dunskis. Viņš arī atcerējās, ka agrāk šajā mājā dzīvojuši Palepi.

Pateicība par atbalstu informācijas vākšanā:

Latvijas Valsts vēstures arhīva darbiniekiem
Balvu novada Dzimtsarakstu nodaļas darbiniekiem,
Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Daugavpils nodaļas vadītājai Irēnai Surgoftei-Kokinai,
Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes darbiniekiem, bijušajam pārvaldes priekšniekam Valdim Kivkucānam
Valsts policijas Latgales reģiona pārvaldes bijušajam priekšniekam pulkvedim Imantam Jānim Bekešam,
Landskoronas un Beresnes draudžu prāvestam Aivaram Kursītim,
Suntažu pagasta pārvaldes vadītājam Jānim Palepam,

Latgales reģionālajiem laikrakstiem, kuri publicēja rakstu par karavīra ģimeni,
žurnāla „Mājas Viesis" žurnālistam Andrim Tiļļam

Aldonai Trubovičai Ezernieku pagastā,
Annai Zeibotei Krimuldā,
Edītei Rušmanei Rīgā,
Guntai Mežulei Līksnas pagastā,
Janīnai Vorošenai Līksnas pagastā,
Jurim Viļumam Ezernieku pagastā,
Larisai Gribulei Udrīšu pagastā,
Lienei Somei Daugavpilī,
Mārītei Kravalei – Pauliņai Daugavpilī,
Olgai Palepai Udrīšu pagastā,
Tamārai Grigasei Udrīšu pagastā,
Zigrīdai Somei Daugavpilī,

sociālā portāla FACEBOOK 550 lietotājiem, kuri izplatīja tīklā informāciju par Jāzepu Palepu.

Piemiņas pasākumu 2015.gada 2.oktobrī Līksnas pagastā atbalsta:

Līksnas draudzes prāvests Jānis Smirnovs,
Līksnas pagasta pārvalde (vadītāja Biruta Ozoliņa),
Udrīšu pagasta pārvalde (vadītāja Māra Miglāne),
Līksnas pagasta lauksaimnieks Ivars Sarkans,
Līksnas pagasta Vorošenu ģimene.

Materiālus apkopoja *Henrihs Soms, vēstures doktors, Daugavpils Universitāte*

henrihs.soms@du.lv

2015-09-30